

Παύσεις πληρωμών και απεχθές χρέος: κανόνας και όχι εξαίρεση

Χωρίς πρόσφατο προηγούμενο σε ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο είναι η κρίση χρέους που αντιμετωπίζει η Ευρωζώνη, όπως εμφανίστηκε με τα ασυνήθιστα υψηλά επιτόκια που έπρεπε να πληρώσουν χώρες όπως η Ελλάδα αρχικά και στη συνέχεια η Ιρλανδία, η Πορτογαλία κ.ά. για να αντιμετωπίσουν τις δανειακές τους ανάγκες. Παρά τη σφοδρότητά της ωστόσο η τρέχουσα κρίση δεν αποτέλεσε κεραυνό εν αιθρία.

Οι απαρχές της εντοπίζονται στην κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1970, όταν η πτώση του ποσοστού κέρδους σηματοδοτεί το τέλος της μεταπολεμικής περιόδου ταχύρυθμης ανάπτυξης. Έκτοτε όλες οι προσπάθειες που έγιναν για να ξεπερασθεί η κρίση (νεοφιλελευθερισμός τη δεκαετία του 1980, καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση και «Νέα οικονομία» τη δεκαετία του 1990 και πιστωτική επέκταση στη συνέχεια) ως αναγκαίο συνοδευτικό μαζί με την αφαίρεση εργατικών δικαιωμάτων και τη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους είχαν τον περιορισμό της φορολογίας του κεφαλαίου¹. Η πιο οφθαλμοφανής αιτία επομένως της τρέχουσας δημοσιονομικής κρίσης έγκειται στη μείωση των φορολογικών εσόδων του κράτους, μέσω της μείωσης των συντελεστών, που με αυτό τον τρόπο υποστηρίζει την καπιταλιστική κερδοφορία. Περαιτέρω, η κρίση χρέους ήρθε ως αποτέλεσμα δύο επιπλέον αιτιών: Πρώτον, της εντεινόμενης ύφεσης που επέφερε μια φυσιολογική μείωση στα κρατικά έσοδα λόγω της συρρίκνωσης του κύκλου εργασιών και του ΑΕΠ. Δεύτερον, της χρόνιας απίσχνασης της παραγωγικής βάσης της οικονομίας λόγω του εντεινόμενου ανταγωνισμού στο πλαίσιο της ΕΟΚ αρχικά και της Ευρωζώνης στη συνέχεια, που σε κάθε κλάδο κατέληγε προς όφελος των γερμανικών μονοπωλίων, διαψεύδοντας μάλιστα θεωρίες του διεθνούς εμπορίου που υποστηρίζουν την ύπαρξη αμοιβαίων ωφελειών. Η ταχύτητα με την οποία μεταδόθηκε η κρίση σε όλες τις χώρες της περιφέρειας της Ευρωζώνης, δημιουργώντας σε λίγους μήνες μια δεύτερη ταχύτητα αποτελούμενη από την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, την Ιταλία και το Βέλγιο, έφε-

¹ Ο Λ. Βατικιώτης είναι διδάκτορας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

ρε στην επιφάνεια τις ανταγωνιστικές σχέσεις που εξαρχής διαπερνούσαν τη δημιουργία της, επιβεβαιώνοντας την εκτίμηση ότι η νομισματική ενοποίηση θα λειτουργούσε εις βάρος των κεφαλαίων με τη χαμηλότερη παραγωγικότητα στο βαθμό που έχαναν το μέσο της ανταγωνιστικής υποτίμησης το οποίο διέθεταν.

Η μορφή που προσέλαβε η τρέχουσα κρίση έθεσε στην ημερήσια διάταξη το ζήτημα του δημόσιου χρέους με έναν τρόπο που ποτέ άλλοτε δεν είχε τεθεί τον τελευταίο μισό αιώνα στις χώρες του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού.

Λεωναία Ύδρα το δημόσιο χρέος

Η έκρηξη του δημόσιου χρέους και οι συνακόλουθες αθετήσεις πληρωμών (default) υπερχρεωμένων χωρών τελευταία φορά που εμφανίστηκαν ήταν τη δεκαετία του 1980, σε ένα ολότελα διαφορετικό από το σημερινό πλαίσιο, όμως δεν αφορούσαν χώρες του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Οι χώρες που επλήγησαν ήταν αυτές της Λατινικής Αμερικής. Ρόλο θρυαλλίδας στην έκρηξη έπαιξε η απόφαση του διοικητή της ομοσπονδιακής τράπεζας των ΗΠΑ Πωλ Βόλκερ, το 1981, στο πλαίσιο της αντιπληθωριστικής πολιτικής της κυβέρνησης Ρόναλντ Ρέιγκαν, να αυξήσει τα αμερικανικά επιτόκια στο επίπεδο του 21%! Ως αποτέλεσμα τα χρέη που είχαν συνάψει με ονομαστικό επιτόκιο οι περισσότερες λατινοαμερικανικές χώρες (απορροφώντας τα πλεονάζοντα κέρδη των πετρελαιοπαραγωγικών χωρών της δεκαετίας του 1970) σύντομα έγιναν απλώς... μη εξυπηρετήσιμα. Τα δε κράτη που τα ανέλαβαν βυθίστηκαν σε μια υπερεικοσαετή δίνη φτώχειας και ερημωσης, η οποία επιδεινώθηκε από τη λύση που επέβαλλαν οι ΗΠΑ προς τις λατινοαμερικανικές χώρες με την έκδοση των «ομολόγων Μπρέιντι», που πήραν το όνομά τους από τον Αμερικανό υπουργό Οικονομικών Νίκολας Μπρέιντι. Το σχέδιό του, που αποδείχθηκε δηλητηριασμένο φρούτο για τις λατινοαμερικανικές χώρες καθώς δεν τις έβγαλε από τη δίνη της υπερχρέωσης, προέβλεπε τη μείωση του χρέους κατά ένα ποσοστό της τάξης του 20%.

Τα δάνεια που δίνονταν αφειδώς προς τις αναπτυσσόμενες τότε χώρες επενδύονταν ιδεολογικά από ένα περίβλημα που τόνιζε πως το μόνο που στερούνταν οι εν λόγω χώρες για να υπερβούν οριστικά την υπανάπτυξη ήταν τα χρηματικά κεφάλαια, δεδομένου ότι εργατικά χέρια και πρώτες ύλες ήταν σε αφθονία. Το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο το εξωτερικό χρέος από οδός διαφυγής να μετατραπεί στη συνέχεια σε ένα ασήκωτο βαρίδι για τις αναπτυσσόμενες χώρες και αιτία εδραίωσης της κυριαρχίας του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου στο εσωτερικό τους. Υπολογίζεται ενδεικτικά πως το χρέος των αναπτυσσόμενων χωρών από 70 δισ. δολ. το 1970 αυξήθηκε σε 540 δισ. δολ. το 1980, και το 2006 είχε ανέλθει σε 2,8 τρις. δολ., έχοντας αυξηθεί 40 φορές σε 35 χρόνια. Εκτιμάται επίσης ότι ο Νότος από το 1980 μέ-

χρι το 2005, για να αποπληρώσει τα κεφάλαια που είχε αρχικά δανειστεί, κατέβαλε 5,8 τρις. δολ. ΗΠΑ, ποσό που είναι 60 φορές μεγαλύτερο από το Σχέδιο Μάρσαλ. Έτσι το χρέος μετατράπηκε από αποικιακό σε νεοαποικιακό εργαλείο κυριαρχίας (AAJ, 2006).

«Νομίζει κανείς ότι επαναλαμβάνεται η ιστορία της Λερναίας Ύδρας. Όσο περισσότερο πληρώναμε, τόσο περισσότερο μεγάλωνε το χρέος μας». Η φράση αυτή δεν ανήκει σε κάποιον πολιτικό ηγέτη της Αφρικής ή της Λατινικής Αμερικής αλλά στον Νίκο Μπελογιάννη! Έτσι σχολιάζει την εκθετική αύξηση των υποχρεώσεων της Ελλάδας προς τους ξένους δανειστές της τον 19ο και 20ό αιώνα. «Το καταπληκτικό όμως συμπέρασμα είναι ότι δανειστήκαμε και στις τρεις περιόδους (1821-1893, 1893-1922 και 1922-1932) 1.997 εκατομμύρια χρυσά φράγκα και για την εξόφλησή τους πληρώσαμε σε τοκοχρεολύσια πολύ περισσότερα, δηλαδή 2.204 εκατ. χρυσά φράγκα. Με βάση τους αριθμούς τούτους, ένας αμήτηος θα νόμιζε ίσως ότι έπρεπε να 'χουμε περίπου ξεοφλήσει τους λογαριασμούς μας με τους ξένους κεφαλαιούχους, ενώ... τους χρωστάμε ακόμη πάνω από 2 δισεκατομμύρια χρυσά φράγκα, δηλαδή, πιο πολλά απ' όσα μας έδωσαν» (Μπελογιάννης 2010).

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στη σύγχρονη Ελλάδα σήμερα. Όσο μεγαλύτερες θυσίες κάνουν οι εργαζόμενοι, αποχαιρετώντας ασφαλιστικά, εργασιακά και μισθολογικά τους δικαιώματα, για να εξυπηρετηθεί το δημόσιο χρέος, χωρίς φυσικά συναίνεση, τόσο αυτό αυξάνεται με φρενήρεις ρυθμούς. Τα μεγέθη είναι εντυπωσιακά: Από το 1992 μέχρι και το 2010 οι δαπάνες εξυπηρέτησης του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης (δηλαδή, το σύνολο τόκων, χρεολυσίων και παράλληλων δαπανών) ανήλθε σε 462,49 δισ. ευρώ. Συμπεριλαμβανομένων και των εξοφλήσεων βραχυπρόθεσμων τίτλων που από το 2003 έως το 2010 ανήλθαν σε 132,94 δισ. ευρώ οι φορολογούμενοι στην Ελλάδα κατέλαβαν 595,43 δισ. ευρώ (Υπουργείο Οικονομικών 2010). Τα χρήματα που έχουν δοθεί επομένως αυτή την εικοσαετία είναι σχεδόν 2 φορές η αξία του χρέους και για την ακρίβεια 1,7.

«Απεχθές χρέος»

Δεδομένου του νομικά δεσμευτικού χαρακτήρα που χαρακτηρίζει τις σχέσεις των πιστωτών (τράπεζες, κράτη, κάτοχοι ομολόγων, θεσμικοί επενδυτές, ασφαλιστικά ταμεία, κ.ά.) με τις υπερχρεωμένες χώρες –σχέσεις που σε κάθε περίπτωση διασφαλίζουν και αναπαράγουν ιμπεριαλιστικά και ταξικά συμφέροντα– αναζητήθηκαν εγκαίρως μορφές και τρόποι απαλλαγής από το άχθος του εξωτερικού δανεισμού. Η φόρμουλα που έκανε νωρίς την εμφάνισή της στο διεθνές δίκαιο παρέχοντας μέχρι και σήμερα ένα πολύτιμο εργαλείο στην πάλη κατά των πιστωτών περιγράφεται από τη ρήτρα του «απεχθούς χρέους» (odious debt). Ο όρος εισήχθη πρώτη φορά από

τον ρωσικής καταγωγής διακεκριμένο νομικό Αλεξάντερ Ναούμ Σακ. Περιγράφεται δε ως εξής:

Αν ένα δεσποτικό καθεστώς συνάπτει χρέος όχι για τις ανάγκες ή προς το συμφέρον του κράτους, αλλά για να ενδυναμώσει το δεσποτικό του καθεστώς, να καταπιέσει τον πληθυσμό που μάχεται εναντίον του, κ.ά., αυτό το χρέος είναι απεχθές για τον πληθυσμό όλου του κράτους.

Αυτό το χρέος δεν αποτελεί υποχρέωση του έθνους, είναι χρέος του καθεστώτος, ένα προσωπικό χρέος της εξουσίας που το έχει συνάψει, κατά συνέπεια λύνεται με την πτώση αυτής της εξουσίας.

Ο λόγος για τον οποίο αυτά τα «απεχθή» χρέη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επιβαρύνουν την επικράτεια του κράτους είναι ότι αυτά τα χρέη δεν πληρούν μια από τις συνθήκες που καθορίζουν τη νομιμότητα των χρεών του κράτους: δηλαδή τα χρέη του κράτους πρέπει να συνάπτονται και τα κεφάλαια απ' αυτά να χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες και προς το συμφέρον του κράτους.

«Απεχθή» χρέη συνάπτονται και χρησιμοποιούνται για σκοπούς οι οποίοι, εις γνώση των πιστωτών, αντιβαίνουν στα συμφέροντα του έθνους, δεν συμβιβάζονται με το τελευταίο –στην περίπτωση που ένα έθνος πετύχει να απαλλαγεί από μια κυβέρνηση που τα σύναψε– με εξαίρεση το βαθμό που αποκτήθηκαν πραγματικά προτερήματα από αυτά τα χρέη. Οι πιστωτές έχουν διαπράξει μια εχθρική πράξη προς τον πληθυσμό, δεν μπορούν επομένως να περιμένουν πως ένα έθνος απελευθερωμένο από μια δεσποτική εξουσία αναλαμβάνει τα «απεχθή» χρέη, που είναι προσωπικά χρέη αυτής της εξουσίας.

Ακόμη κι όταν μια δεσποτική εξουσία αντικαθίσταται από κάποια άλλη, όχι λιγότερο δεσποτική ή καθόλου περισσότερο ευαίσθητη απέναντι στη βούληση του λαού, τα «απεχθή» χρέη της εκλιπούσης εξουσίας δεν είναι καθόλου λιγότερο προσωπικά τους χρέη και δεν αποτελούν υποχρέωση της νέας εξουσίας...

Κάποιος θα μπορούσε επίσης να συμπληρώσει σε αυτή την κατηγορία τα χρέη που συνάφθηκαν από μέλη της κυβέρνησης ή από άτομα ή ομάδες συνδεδεμένα με την κυβέρνηση για να εξυπηρετήσουν συμφέροντα πρόδηλα προσωπικά – συμφέροντα που είναι άσχετα με τα συμφέροντα του κράτους (Sack 1927).

Πρακτικά λοιπόν τρεις προϋποθέσεις έθεσε ο Αλεξάντερ Σακ για να χαρακτηριστεί ένα δημόσιο χρέος απεχθές και στη συνέχεια να μην πληρωθεί: Πρώτον, έλλειψη συμφέροντος, δηλαδή να μην εξυπηρετεί τις ανάγκες ή τα συμφέροντα του κράτους· δεύτερον, έλλειψη συναίνεσης, δηλαδή να συνάφθηκε από μια εξουσία που δεν έχαιρε λαϊκής νομιμοποίησης· τρίτον, άγνοια των πιστωτών, δηλαδή οι προηγούμενοι όροι να μην ήταν σε γνώση των πιστωτών.

Ιδιαίτερη σημασία έχει πως στη συνέχεια και άλλοι έγκριτοι θεωρητικοί του δικαίου υποστήριξαν την ιδέα του «απεχθούς χρέους». Σε μια μάλιστα περίπτωση η

έννοια του δικτατορικού καθεστώτος διευρύνθηκε συμπεριλαμβάνοντας κι άλλες περιπτώσεις αυταρχικών καθεστώτων που δεν χαίρουν λαϊκής νομιμοποίησης (Feilchenfeld 1931). Συμβολή ιδιαίτερα χρήσιμη για την Ελλάδα.

Άρνηση πληρωμής απεχθούς χρέους

Η συνεισφορά του Σακ στο διεθνές δίκαιο για το απεχθές χρέος και άλλες παρεμφερείς έννοιες (παράνομο, μη νομιμοποιημένο) δεν γεννήθηκε όπως η Αθηνά από το κεφάλι του Δία. Αντιθέτως αποτέλεσε τη θεωρητική γενίκευση της ετυμηγορίας σημαντικών προγενέστερων διεθνών νομικών αντιδικιών που δοκίμασαν και υπερέβησαν τα ως τότε όρια της ερμηνείας τού διεθνούς και πιστωτικού δικαίου. Η θεωρία του Σακ δηλαδή, με έναν θεωρητικά τολμηρό και πρωτότυπο τρόπο, αποτέλεσε τομή για την εποχή της, ενσωματώνοντας στο δίκαιο πρακτικές που επέβαλλε πρώτα ο ανερχόμενος αμερικανικός ιμπεριαλισμός, ανατρέποντας καθιερωμένους θεσμούς και ερμηνείες που εξυπηρετούσαν το προηγούμενο στάτους κβο.

Το πρώτο χρονολογικά περιστατικό σχετίζεται με την 14η Τροποποίηση που ενσωματώθηκε στο αμερικανικό Σύνταγμα, μετά τον εμφύλιο πόλεμο και την ήττα των Νοτιών. Όπως αναφέρεται στην 4η παράγραφο «ούτε οι Ηνωμένες Πολιτείες ούτε κάποιο άλλο κράτος θα αναλάβει ή θα πληρώσει οποιοδήποτε χρέος ή υποχρέωση που αναλήφθηκε προς βοήθεια της εξέγερσης ή της επανάστασης εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών [...] όλα αυτά τα χρέη, οι υποχρεώσεις και οι διεκδικήσεις θα πρέπει να χαρακτηρισθούν παράνομες και άκυρες».

Το δεύτερο περιστατικό συμβαίνει στην αμερικανική ήπειρο, νότια όμως του Ρίο Γκραντέ. Αποτελεί δε την πρώτη περίπτωση όπου εφαρμόζεται η ρήτρα του απεχθούς χρέους αφορώντας διεθνή δάνεια. Το 1883 συγκεκριμένα, 16 χρόνια μετά την πτώση του αυτοκράτορα Μαξιμιλιανού, η κυβέρνηση του Μεξικού υπό τη ηγεσία του προέδρου Χουάρες ακύρωσε όλα τα χρέη που είχε αναλάβει ο αυτοκράτορας, με το σκεπτικό ότι τα επιτόκια ήταν αδικαιολόγητα υψηλά και επίσης ότι τα χρήματα χρησιμοποιήθηκαν σε βάρος του λαού. Αξίζει να τονίσουμε ότι ο Σακ το περιγράφει ως απεχθές χρέος, παρότι ο Μαξιμιλιανός είχε τη νόμιμη εξουσία στο Μεξικό.

Στη νότια Αμερική αναφέρεται το τρίτο περιστατικό όπου μια κυβέρνηση κατοχύρωσε το δικαίωμά της να μην πληρώσει διεθνές χρέος προς ξένους πιστωτές. Το 1789 ειδικότερα, αφού η Χιλή κατέλαβε την περιοχή Ταραπάκα του Περού, δικαιώματα που έχουν κατοχυρώσει στην περιοχή διεθνείς πιστωτές, μεταξύ των οποίων Αμερικάνοι και Βρετανοί, δεν έγιναν σεβαστά, και με τη συνθήκη ειρήνης του 1883 η κυβέρνηση της Χιλής αποποιήθηκε κάθε ευθύνης.

Το χαρακτηριστικότερο περιστατικό «απεχθούς χρέους» είχε πρωταγωνιστή και πάλι τις ΗΠΑ. Αυτή τη φορά όμως αφορούσε τους διεθνείς λογαριασμούς της και

συγκεκριμένα τα χρέη που είχε αναλάβει η αποικιακή ισπανική διοίκηση εξ ονόματος της Κούβας. Μετά τον ισπανοαμερικανικό πόλεμο του 1898 και την κατάληψη της Κούβας η Ουάσινγκτον αρνήθηκε να αναλάβει τα χρέη της ισπανικής αποικιοκρατίας. Γιατί, όπως υποστήριξε η αμερικανική αντιπροσωπεία στο συνέδριο που οργανώθηκε στο Παρίσι όπου υπογράφηκε στις 10 Δεκέμβρη 1898 και η συνθήκη ειρήνης, τα χρέη αυτά «επιβλήθηκαν στο λαό της Κούβας χωρίς τη συναίνεση του και με τη δύναμη των όπλων».

Η στάση των ΗΠΑ ενέπνευσε δύο χρόνια αργότερα και τη Μεγάλη Βρετανία. Αφορμή στάθηκε η στρατιωτική της νίκη επί της Δημοκρατίας των Μπόερς. Η Μεγάλη Βρετανία αρνήθηκε να αναλάβει τα χρέη τους υποστηρίζοντας ότι με αυτά χρηματοδοτήθηκε ο πόλεμος εναντίον της.

Η αρχή του «απεχθούς χρέους» βρήκε εφαρμογή και στη Συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919, με την οποία τερατίστηκε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Αυτό έγινε μέσω της άρνησης της Επιτροπής Επανορθώσεων να επιμερίσει στην Πολωνία χρέη που είχαν αναλάβει οι κυβερνήσεις της Πρωσίας και της Γερμανίας με σκοπό πολίτες γερμανικής εθνικότητας να αγοράσουν τις εκτάσεις γης όπου κατοικούσαν. Στο άρθρο 254 αναφέρεται συγκεκριμένα πως η Πολωνία εξαιρούνταν από τον επιμερισμό αυτών των δανείων, τα οποία κατά τη γνώμη της Επιτροπής Επανορθώσεων οφείλονται στα μέτρα που λήφθηκαν από τις γερμανικές και πρωσικές κυβερνήσεις για τον γερμανικό αποικισμό της Πολωνίας.

Ξεχωριστή σημασία έχει και η περίπτωση της Κόστα Ρίκα εναντίον της τράπεζας Royal Bank of Canada. Δάνειο συγκεκριμένα που είχε χορηγήσει η εν λόγω τράπεζα στο δικτάτορα της κεντροαμερικανικής χώρας Φρεντερίκο Τινόκο έμεινε απλήρωτο έπειτα από απόφαση που εξέδωσε ο ανώτατος εισαγγελέας των ΗΠΑ, δικαστής Ταφτ. Με βάση την απόφασή του «η συναλλαγή έβριθε προβλημάτων». Πραγματοποιήθηκε δε «σε μια περίοδο κατά την οποία η δημοτικότητα της κυβέρνησης του Τινόκο είχε εξαφανισθεί και όταν το πολιτικό και στρατιωτικό κίνημα που στόχευε στην ανατροπή της κέρδιζε έδαφος».

Το παράδειγμα των ΗΠΑ με την Κούβα και της Μεγάλης Βρετανίας με τη Δημοκρατία των Μπόερς το επικαλέστηκε το 1938 η χιτλερική Γερμανία, με αφορμή την προσάρτηση της υπερχρεωμένης Αυστρίας. Το Βερολίνο αρνήθηκε να αναλάβει τα χρέη της Αυστρίας υποστηρίζοντας ότι η ανάληψή τους έγινε ενάντια στα συμφέροντα του κράτους.

Το άρθρο 254 της Συνθήκης των Βερσαλλιών χρησιμοποιήθηκε και στη συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε το 1947 με την Ιταλία. Πρόκειται για τις «νομικές συνέπειες της ειρήνης», για να παραφράσουμε τον τίτλο του εύστοχου και προνοητικού έργου του Τζον Μέυναρντ Κέινς *Οι οικονομικές συνέπειες της ειρήνης*, που γράφηκε το 1919 και καυτηρίαζε τις εξοντωτικές ποινές που επιβλήθηκαν στη Γερμανία. Η γαλλοϊταλική επιτροπή συμφιλίωσης συμφώνησε πως «χρέη που συνάφθηκαν από το

διάδοχο κράτος για πολεμικούς σκοπούς ή για το σκοπό της επέκτασης σε εδάφη τα οποία πρώτα προσαρτήθηκαν και στη συνέχεια απελευθερώθηκαν δεν μπορούν να δεσμεύουν το διάδοχο κράτος ή αυτό που αποκαθιστά την κυριαρχία του».

Δύο ακόμη πολύ πρόσφατα περιστατικά όπου έγινε χρήση της ρήτρας περί απεχθούς χρέους βεβαιώνουν τη δυνατότητα χρησιμοποίησής της ακόμη και σήμερα στο πλαίσιο των περίπλοκων διεθνών οικονομικών ανταλλαγών. Το πρώτο περιστατικό σχετίζεται με την απόφαση δίωξης που εξέδωσε ο ομοσπονδιακός δικαστής της Αργεντινής Τ. Μπαλλεστέρος, έπειτα από προσφυγή του δικηγόρου και δημοσιογράφου Αλεχάνδρο Όλμος το 1982, εναντίον των υπευθύνων για την υπερχρέωση του κράτους την περίοδο της δικτατορίας. Η «απόφαση Όλμος» συνιστά τομή γιατί καταλογίζει συγκεκριμένες ευθύνες σε πολυμερείς πιστωτικούς οργανισμούς, όπως το ΔΝΤ και η Διαμερικανική Αναπτυξιακή Τράπεζα, και ακόμη σε ιδιώτες πιστωτές του Βορρά.

Το δεύτερο περιστατικό αφορά την απόφαση της κυβέρνησης της Νορβηγίας στις 2 Μαρτίου 2007 να ακυρώσει χρέη που είχαν αναλάβει αναπτυσσόμενες χώρες την περίοδο 1976-1980 έναντι της σκανδιναβικής χώρας, στο πλαίσιο εξαγωγικών πιστώσεων. Ειδικότερα η Νορβηγία, εφαρμόζοντας ένα επιθετικό πρόγραμμα στήριξης της ναυπηγικής της βιομηχανίας στο εξωτερικό, επιβάρυνε μια σειρά από κράτη, κυρίως του Νότου, με δάνεια τα οποία αναγνώρισε στη συνέχεια ότι δεν είχαν καμία θετική επίδραση στην οικονομική τους ανάπτυξη. Η παραγραφή αυτών των χρεών, παρότι έγινε με τη ρητή επισήμανση ότι δεν πρόκειται για «μη νομιμοποιημένα» δάνεια, έτσι ώστε να μη δημιουργηθεί νομικό προηγούμενο που θα δώσει νέα ερείσματα στον αγώνα των λαών για παραγραφή του εξωτερικού τους χρέους, δημιουργεί προηγούμενο καθώς απονομιμοποιείται το χρέος και εξετάζεται το όφελος του δανειολήπτη. Παρά μάλιστα το γεγονός ότι οι συμβάσεις δεν είχαν νομικά τίποτε το μεμπτό.

Και στις ένδεκα παραπάνω περιπτώσεις τα κρατικά χρέη προς διεθνείς πιστωτές αμφισβητήθηκαν ή παραγράφηκαν με επίσημο τρόπο κάτω από την επίκληση της έννοιας του «απεχθούς χρέους» ή χρησιμοποιώντας μόνο το περιεχόμενό της για να μη δημιουργηθεί νομικό προηγούμενο. Όλα αυτά τα χρόνια ωστόσο δεν ήταν λίγες οι φορές που η ρήτρα του Σακ επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί σε περιόδους μετάβασης και ανατροπής καθεστώτων, μέχρι που επικράτησαν «ωριμότερες» σκέψεις. Ξεχωρίζουν δύο περιπτώσεις: της Αιθιοπίας και του Ιράκ.

Στην Αιθιοπία το φιλοαμερικανικό καθεστώς που ανέλαβε την εξουσία μετά την ανατροπή του φιλοσοβιετικού επιδίωξε να μην πληρώσει τα χρέη του προς τη Μόσχα, υποστηρίζοντας ότι «αυτά ήταν χρήματα που δόθηκαν στο παλιό καθεστώς για να μας σκοτώσει». Το νόμο και την τάξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος ανέλαβε να επιβάλλει το ίδιο το ΔΝΤ απαιτώντας από την Αιθιοπία να ξεπληρώσει τα χρέη της, διαφορετικά την απείλησε ότι θα αποκοβόταν, με ευθύνη του ίδιου του μπερλιαριστικού οργανισμού, από κάθε μελλοντική δανειοδότηση².

Η μεγάλη ανατριχίλα που προκαλεί στο διεθνές πιστωτικό σύστημα η έννοια του «απεχθούς χρέους», δεδομένου ότι ανοίγει διάπλατα τις πόρτες της παραγραφής χρεών και δημιουργεί νομικά προηγούμενα και παραδείγματα προς μίμηση, φάνηκε πεντακάθαρα με την περίπτωση του Ιράκ (Adams 2004). Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους μετά τη στρατιωτική τους επιτυχία με την κατάληψη του Ιράκ την άνοιξη του 2003 θέλησαν να ολοκληρώσουν την επιτυχία τους τιμωρώντας και σε οικονομικό επίπεδο τους ανταγωνιστές τους που στήριζαν επί χρόνια το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν. Έτσι άρχιζαν να ωρμάζουν σκέψεις να μην πληρωθεί το χρέος του προηγούμενου καθεστώτος, το οποίο στη συντριπτική του πλειονότητα προερχόταν από διμερή δάνεια που είχε υπογράψει με την Ιαπωνία, τη Ρωσία, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Όλη η επιχειρηματολογία όμως ρητά ή άρρητα παρέπεμπε στα «απεχθή χρέη». Η συζήτηση κόπηκε απότομα από αυτούς που την ξεκίνησαν για να μην ανοίξει ο ασκός του Αιόλου και ακολουθήσει ένα ντόμινο ανάλογων διεκδικήσεων. Ανέφερε χαρακτηριστικά ο Μαρκ Μέντις, αναπληρωτής υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ, σε άρθρο στους *New York Times* με τίτλο «Make Baghdad pay» στις 4 Νοέμβρη 2003 για το ενδεχόμενο χαρακτηρισμού μέρους του χρέους του Ιράκ ως απεχθούς ότι «θα ήταν κακό για το Ιράκ και θα δημιουργούσε ένα καταστροφικό προηγούμενο για το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Για να ομαλοποιήσει τις διεθνείς χρηματοπιστωτικές του σχέσεις, το Ιράκ θα πρέπει να σεβαστεί μια από τις βασικές αρχές του δικαίου: οι συμφωνίες πρέπει να πληρούνται. Χωρίς αυτή την προϋπόθεση οι αγορές δεν μπορούν να λειτουργήσουν». Η λύση τελικά που δόθηκε περιλάμβανε τη σοβαρή μείωση του εξωτερικού χρέους του Ιράκ (υπό τον όρο της υλοποίησης μιας σειράς πολιτικών προϋποθέσεων) μέσω όμως των διεθνώς... αποδεκτών διαδικασιών: της έγκρισης του Κλαμπ του Παρισιού, όπου διευθετούνται διαφορές που σχετίζονται με διακρατικά δάνεια, και του Κλαμπ του Λονδίνου, που έχει την ευθύνη για την επίλυση των διαφορών σχετικά με εμπορικά δάνεια μεταξύ ιδιωτών.

Σε αντίθεση με την κατοχική κυβέρνηση του Ιράκ, που ανέθεσε στον ιμπεριαλισμό την παραγραφή μέρους του δημόσιου χρέους της, η κυβέρνηση της Παραγουάης προχώρησε στην αθέτηση πληρωμών μονομερώς και ερχόμενη σε σύγκρουση με το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, με προεδρικό διάταγμα που εκδόθηκε στις 26 Αυγούστου 2005 (υπ. αρ. 2695) η κυβέρνηση της Παραγουάης χαρακτήρισε τα χρέη που είχε αναλάβει η δικτατορία του Αλφρέντο Στρέσνεο παράνομα και κοινοποίησε έτσι προς τους διεθνείς πιστωτές, και ειδικότερα τους Ελβετούς τραπεζίτες, την πρόθεσή της να μην τα εξυπηρετήσει. Αυτή μάλιστα την απόφαση την παρουσίασε ο πρόεδρος της Παραγουάης και ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ στις 3 Οκτώβρη 2005.

Ορισμένες γενικές παρατηρήσεις

Με βάση τα παραπάνω συγκεκριμένα παραδείγματα φαίνεται ότι υπάρχουν αρκετά περιστατικά παύσης πληρωμών και μη εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους στην πρόσφατη ιστορία.

Δεν είναι όμως μόνο τα προηγούμενα παραδείγματα. Στην ιστορία του καπιταλισμού, με βάση μια εξαντλητική μελέτη της οικονομικής ιστορίας στην οποία προχώρησαν δύο εξέχοντες οικονομολόγοι (Reinhart/Rogoff 2009), οι οποίοι όχι μόνο εκφράζουν το κυρίαρχο ρεύμα αλλά ο δεύτερος ήταν επικεφαλής οικονομολόγος του ΔΝΤ³, διαπιστώνεται ότι «η τρέχουσα περίοδος κατά την οποία γίνονται σεβαστές οι δανειακές υποχρεώσεις απέχει πολύ από το να αποτελεί κανόνα»! Οι συγγραφείς μελέτησαν την περίοδο 1800-2009, καταγράφοντας περισσότερα από 250 περιστατικά αθέτησης πληρωμών στο εξωτερικό και 68 στο εσωτερικό των υπό μελέτη χωρών. Στην έρευνά τους υπάρχει ένα ακόμη πιο πολύτιμο συμπέρασμα. Αναφέρουν συγκεκριμένα ότι μελετώντας την ιστορία κεντρική σημασία έχει «η βούληση και όχι η ικανότητα πληρωμής». Κατά συνέπεια παύση πληρωμών δεν γίνεται μόνο λόγω ανάγκης, όταν ένα κράτος συνειδητοποιεί ότι αδυνατεί να εξυπηρετήσει τα χρέη του, αλλά τις περισσότερες φορές συνέβη επειδή απλώς επέλεγε για πολιτικούς ή άλλους λόγους να μην τα εξυπηρετήσει. Ακόμη κι έτσι όμως τονίζουν οι συγγραφείς «και οι πιο φημισμένες περιπτώσεις πλήρους αθέτησης πληρωμών κατέληξαν σε μερική αποπληρωμή, αν και συχνά αντιπροσώπευε ένα μικρό μέρος και πολλές δεκαετίες αργότερα. Η κυβέρνηση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία αρνήθηκε να αποπληρώσει τα τσαρικά δάνεια το 1918, αλλά όταν η Ρωσία τελικά επανήλθε στις αγορές κεφαλαίου 69 χρόνια αργότερα όφειλε να διαπραγματευτεί μια συμβολική τιμή για το χρέος που είχε αθετήσει» (στο ίδιο).

Οι συγγραφείς μάλιστα ανοίγουν εκ νέου μια παλιά αντιπαράθεση που αφορά τις συνέπειες από την αθέτηση πληρωμών. Μέχρι στιγμής τα παραδείγματα βοούν πως περίπτωση αποκλεισμού από τις αγορές δεν υφίσταται, ύστερα από μονομερή παύση πληρωμών και επαναδιαπραγμάτευση του χρέους μέσω της έκδοσης νέων ομολόγων σημαντικά υποτιμημένων με τα οποία ανταλλάσσονται τα παλιά (Λαπαβίτσας 2010). Τόσο το παράδειγμα της Ρωσίας το 1999 όσο και της Αργεντινής το 2001 βεβαιώνουν πως οι αγορές κεφαλαίου έχουν μνήμη χρυσόψαρου, χώρια που δεν αποτελούν μονόδρομο για την άντληση κεφαλαίων εάν και εφόσον ο δανεισμός είναι αναγκαίος. Μια και τις περισσότερες φορές τα ποσά που εξοικονομούνται από την παύση της εξυπηρέτησης των πιστωτών αποδεικνύεται ότι αρκούν για να χρηματοδοτηθούν οι πραγματικές ανάγκες της χώρας. Ακόμη όμως κι αν δεν αρκούν, παραμένει ως εναλλακτική λύση η δυνατότητα των διμερών δανείων με ευνοϊκούς όρους από φιλικά καθεστώτα.

Παρότι ωστόσο η πραγματικότητα βεβαιώνει για το αντίθετο, το επιχείρημα των

αρνητικών συνεπειών και του ενδεχόμενου αποκλεισμού από τις αγορές και η σχετική κινδυνολογία έρχεται ξανά και ξανά σε θεωρητικό επίπεδο (Eaton 1981· Μελάς 2010, κ.ά.). Η απάντηση που προέχεται μάλιστα από το ορθόδοξο ρεύμα υποστηρίζει με λίγα λόγια ότι οι εθνικές οικονομίες δεν αποτελούν... πυραμίδες. Μια οικονομία δεν αποπληρώνει τα δάνειά της για να συνάψει νέα (Reinhart/Rogoff 2009). Επιπλέον ξεφεύγοντας από συναισθηματικές αξιολογήσεις και αντιδράσεις (που δεν επιβεβαιώνονται μάλιστα από την πραγματικότητα) τι πιο ορθολογικό από μια ψυχρή ανάλυση της συνάρτησης κόστους –της παύσης πληρωμών– και ωφέλειας –της εξυπηρέτησης του χρέους (Krugman/Obstfeld 1995). Αναφέρουν συγκεκριμένα οι δύο τελευταίοι Αμερικανοί οικονομολόγοι:

Το όφελος που προκύπτει από τη διακοπή των πληρωμών συνίσταται στο ότι ο οφειλέτης δεν καταβάλλει τους τόκους και τα χρεολύσια για το χρέος του. Όσο μεγαλύτερο είναι το ποσό που οφείλει κάποιος τόσο μεγαλύτερο είναι το όφελός του από τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων του έναντι των πιστωτών. Εκτός όμως από το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που αυξάνουν το όφελος από την άρνηση της εξόφλησης του χρέους. Ο πιο σημαντικός από αυτούς είναι το επίπεδο εισοδήματος της χώρας. Αν το εισόδημα της χώρας είναι υψηλό, τότε μπορεί να εξυπηρετήσει το εξωτερικό της χρέος χωρίς επώδυνες περικοπές στην εγχώρια κατανάλωση και τις επενδύσεις. Όταν όμως η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση, η συνέχιση της εξυπηρέτησης του χρέους μπορεί να προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στον πληθυσμό και συνεπώς αναταραχές.

Ο οφειλέτης θεωρεί ότι κερδίζει διακόπτοντας την εξυπηρέτηση του χρέους του όταν το όφελος που προκύπτει από αυτή του την ενέργεια υπερβαίνει το κόστος που θεωρεί ότι έχει από την παραβίαση της συμφωνίας του δανείου.

Με βάση τα παραπάνω, είναι εμφανές ότι η Ελλάδα έχει κάθε όφελος από την παύση πληρωμών του δημόσιου χρέους η οποία, ειρήσθω εν παρόδω, δεν αποτελεί και τόσο μακρινό ενδεχόμενο μετά την επίμονη άρνηση του Δημοσίου να πληρώσει τους προμηθευτές του, έτσι ώστε να μειώσει στις δαπάνες και να συρρικνώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα. Πριν δούμε τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να υλοποιηθεί η παύση πληρωμών, αξίζει να σχολιάσουμε τη δεινή θέση που βρίσκονται τα κυρίαρχα κράτη σε σχέση με τις ιδιωτικές εταιρείες. Ειδικότερα, η δήλωση αδυναμίας πληρωμής των υποχρεώσεων μιας εταιρείας είναι θέμα απλών υπολογισμών. Αν τα έσοδά της, τωρινά και μελλοντικά, υπολείπονται σημαντικά των υποχρεώσεων της, τότε όλα τα υπόλοιπα τα αναλαμβάνει το πτωχευτικό δίκαιο, το οποίο μάλιστα τα τελευταία χρόνια σε όλο τον κόσμο και στην Ελλάδα τείνει να γίνεται όλο και λιγότερο «εκδικητικό» απέναντι στον επιχειρηματία. Η λαμπρή καριέρα δε που έκαναν στη συνέχεια στελέχη χρεοκοπημένων επιχειρήσεων σε άλλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα⁴ δείχνει ότι το κεφάλαιο επ' ουδενί δεν υιοθετεί ούτε απαργέλ-

λει ηθικές κατηγορίες σε αντίστοιχες περιπτώσεις για διασυσμό ή αμαύρωση της φήμης... Ένα ακόμη παράδειγμα που δείχνει την καλύτερη θέση στην οποία βρίσκεται ο ιδιωτικός τομέας έναντι των κρατών αφορά την ευκολία με την οποία μια επιχείρηση απαλλάσσεται από υποχρεώσεις ή δάνεια στην περίπτωση που αυτά αναλήφθηκαν για προσωπικό όφελος του διευθυντή της ή των στελεχών τους (Kremer 2002). Το χρέος στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορούμε να πούμε ότι εμπίπτει στην κατηγορία του «απεχθούς», δεδομένου ότι δεν συνάφθηκε προς το συμφέρον της επιχείρησης. Όρος μάλιστα που θεωρείται επαρκής ασχέτως του γεγονότος ότι μπορεί να μη συντρέχουν οι άλλοι δύο όροι που έθεσε ο Σακ (ελλιπής νομιμοποίηση, γνώση των πιστωτών)⁵.

Λογιστικός έλεγχος του δημόσιου χρέους

Η διαδικασία που αποδείχθηκε κατά πολλαπλούς τρόπους πολύτιμη όλες τις προηγούμενες δεκαετίες για τη σημαντική μείωση του δημόσιου χρέους και την παύση πληρωμών ήταν ο σχηματισμός Επιτροπής Λογιστικού Ελέγχου, με έργο το άνοιγμα των βιβλίων του δημόσιου χρέους. Είναι μια διαδικασία πλήρως συμβατή με τη διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 που ορίζει ότι «κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα να μετέχει στη διεύθυνση των δημοσίων υποθέσεων της χώρας του είτε άμεσα είτε μέσω αντιπροσώπων» (άρθρο 21).

Η τεράστια συμβολή της έγκειται στο γεγονός ότι, θέτοντας πρωταρχικά το δημοκρατικό αίτημα της διαφάνειας, μπορεί να αποτελέσει πόλο συσπειρώσης και όχημα δραστηριοποίησης πολύ ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων σε σχέση με όσους συνειδητοποιούν την ανάγκη παύσης πληρωμών του δημόσιου χρέους. Ο διπτός της επίσης χαρακτήρας, το γεγονός δηλαδή ότι απαρτίζεται από εξουσιοδοτημένους τεχνικούς (που με άνωθεν άδεια και μόνο θα αποκτήσουν πρόσβαση) ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και μέσο δραστηριοποίησης κοινωνικών οργάνωσεων, δίνει τη δυνατότητα πίεσης του κινήματος στο έργο και τον προσανατολισμό της Επιτροπής, η οποία με θεσμικό τρόπο θα έρχεται σε επαφή με το κίνημα, συναρτήσει πάντα της δικής του δυναμικής.

Η ανταγωνιστική σχέση που έχει η διαδικασία του λογιστικού ελέγχου του δημοσίου χρέους καθώς και όσοι την επικαλούνται απέναντι στον ιμπεριαλισμό, το καρότελ των πιστωτών και τις ενδοτικές κυβερνήσεις αποτυπώνεται με σαφήνεια στη διακήρυξη που εκδόθηκε με αφορμή τη δεύτερη συνέλευσή του Jubilee South στις 28 Σεπτεμβρίου 2005 στην Αβάνα. Αναφέρεται εκεί: «Θα συνεχίσουμε επίσης να καταγγέλλουμε σθεναρά τη συμμετοχή των κυβερνήσεων του Νότου στη διαιώνιση του προβλήματος του χρέους, θέτοντας σε σοβαρό κίνδυνο και φτάνοντας στο σημείο να ξεπουλάνε τα αγαθά των λαών μας. Δεσμευόμαστε να εργαστούμε με όρεξη για να αλ-

λάξουμε τις πολιτικές των κυβερνήσεων του Νότου που θα έπρεπε να καταγγείλουν όλα τα χρέη που απαιτούνται από τις χώρες μας. Και γι' αυτό θεωρούμε την εφαρμογή του λογιστικού ελέγχου στο χρέος σαν ένα αποφασιστικό βήμα» (AAJ 2006).

Ζητούμενο του λογιστικού ελέγχου είναι να απαντηθούν τρία βασικά ερωτήματα: «πόσα χρωστάμε», «σε ποιον χρωστάμε» και «γιατί χρωστάμε». Μερικές φορές δε και το ερώτημα «χρωστάμε στ' αλήθεια;» (στο ίδιο) Η τεράστια συμβολή του λογιστικού ελέγχου και του χαρακτηρισμού όσο το δυνατόν μεγαλύτερου μέρους του χρέους ως απεχθούς, παράνομου ή μη νομιμοποιημένου δίνει τα απαραίτητα νομικά ερείσματα σε μια κινηματική διαδικασία.

Το πιο επιτυχημένο παράδειγμα δημιουργίας και επιτυχούς λειτουργίας Επιτροπής Λογιστικού Ελέγχου (επιτυχούς, υπό την έννοια ότι κατάφερε να μειώσει σημαντικά το δημόσιο χρέος) είναι στο Εκουαδόρ⁶. Εκεί η Επιτροπή δημιουργήθηκε από τον πρόεδρο της χώρας Ραφαέλ Κορέα (ο οποίος εκλέχτηκε με βασικό του σύνθημα την παύση πληρωμών του δημοσίου χρέους) με προεδρικό διάταγμα που εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου 2007. Έχει σημασία να γίνουν τέσσερις παρατηρήσεις.

Πρώτον, οι διεθνείς προσωπικότητες που συμμετείχαν στην Επιτροπή δεν αποτελούσαν κάποια δύναμη επιβολής επάνω στα συμφέροντα της χώρας. Επιλέχθηκαν μόνο και μόνο χάρη στην εμπειρία που είχαν όλα τα προηγούμενα χρόνια αντιπάλυντας το δημόσιο χρέος. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μεταξύ άλλων συμμετείχαν ο Αργεντινός Αλεχάνδρο Όλμος, που είχε στραφεί κατά του χρέους της χούντας της Αργεντινής, όπως προαναφέραμε, η Βραζιλιάνα Μαρία Λουθία Φατορέλι, επικεφαλής της αντίστοιχης επιτροπής στη χώρα της, και ο Βέλγος καθηγητής Ερρίκ Τουσέν, που έχει πρωτοστατήσει στην πάλη για την παραγραφή του χρέους του Τρίτου Κόσμου. Παρ' όλα αυτά η Επιτροπή υπαγόταν στην αρμοδιότητα του κράτους. Όλες δε οι τελικές αποφάσεις λήφθηκαν από την κυβέρνηση του Εκουαδόρ.

Δεύτερον, το πόρισμά της δεν αποτελεί ένα τεχνοκρατικό, πολιτικά ουδέτερο κείμενο (*Internal auditing commission for public credit of Ecuador*). Αντιθέτως, όλες οι οικονομικές αποφάσεις αξιολογούνται με πολιτικά κριτήρια και υπό τη δραματική εμπειρία του κοινωνικού ολοκαυτώματος του ΔΝΤ. Αντιγράφουμε χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

[Μετά από την παράθεση στοιχείων που δείχνουν τον πολλαπλασιασμό του χρέους προς τις τράπεζες] αποδεικνύεται ότι το ομολογιακό χρέος δεν ήταν μια πηγή χρηματοδότησης της ανάπτυξης της χώρας αλλά ένας διεστραμμένος μηχανισμός πλιατσικολογίατος των περιορισμένων πόρων της» [σ. 15].

Οι ορθόδοξες πολιτικές περιορισμού στα δημοσιονομικά, τον προϋπολογισμό, τη νομισματική πολιτική και την πιστωτική επέκταση και οι συνεχείς αυξήσεις των επιτοκίων όξυναν τα χρηματοδοτικά προβλήματα των κρατών-οφειλετών. Τα μέτρα και οι όροι που επιβλήθηκαν από το ΔΝΤ, τις υπηρεσίες της Παγκόσμιας Τράπεζας, πολυμερείς χρημα-

τοπιστωτικούς οργανισμούς, το ιδιωτικό τραπεζικό σύστημα, το Κλαμπ του Παρισιού και άλλους πιστωτές του Εκουαδόρ παραβίασαν βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου όπως την κρατική κυριαρχία, το δικαίωμα στον ελεύθερο αυτοπροσδιορισμό των λαών, τη μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, το δικαίωμα στην ανάπτυξη και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» [σ. 24].

Το τρίτο σημείο σχετίζεται με τη σημασία που έχει το παράδειγμα του Εκουαδόρ για την Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες της περιφέρειας της Ευρωζώνης. Το μεγάλο κατόρθωμα της Επιτροπής Λογιστικού Ελέγχου του Εκουαδόρ ήταν ότι με το πόρισμα της άναψε το πράσινο φως για να σταματήσει η εξυπηρέτηση του 70% του ομολογιακού δημόσιου χρέους, και όχι δημόσιου χρέους που είχε αναληφθεί με διμερείς δανειακές συμβάσεις ή κοινοπρακτικά δάνεια. Επομένως οι δυσκολίες που φαίνεται να υπάρχουν από πρώτη ματιά στη διερεύνηση της αγοράς ομολόγων, δεδομένου ότι τέτοιας κατηγορίας είναι το χρέος των αναπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών, δεν είναι ανυπερβλητές. Υφίστανται τεχνικές, συσσωρευμένη γνώση και μέσα που μπορούν να ρίξουν φως στην αγορά ομολόγων, αν υπάρχει η αναγκαία πολιτική βούληση.

Το τέταρτο σημείο αφορά τον ιστορικό χαρακτήρα της μεταρρύθμισης που πραγματοποιήθηκε στο Εκουαδόρ με αφορμή την Επιτροπή Λογιστικού Ελέγχου, όπως φάνηκε από το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2008 ενσωματώνοντας στο Σύνταγμα δύο νέα άρθρα, τα υπ. αρ. 290 και 291 που καθορίζουν με ακρίβεια τους όρους υπό τους οποίους οι Αρχές στο μέλλον μπορούν να προβούν σε δανεισμό (Toussaint/Millet 2010). Με βάση αυτά τα άρθρα του συντάγματος απαγορεύεται η σύναψη νέων δανείων για να ξεπληρωθούν παλιά. Απορρίπτει την κεφαλαιοποίηση τόκων και άλλες μορφές ανατοκισμού, που αποτελούν συνήθη πρακτική του Κλαμπ του Παρισιού. Προειδοποιεί τους δανειστές πως αν χορηγήσουν δάνεια υπό αμφιλεγόμενους όρους θα αμφισβητηθεί η νομιμότητά τους, κ.ά.⁷ Κατά συνέπεια δεν επρόκειτο για μια μάχη εντυπώσεων. Επίσης ο λογιστικός έλεγχος και η αποπληρωμή μέρους του χρέους δεν σήμαναν μια μικρή παρένθεση στην πολυετή ιστορία υποταγής στις τράπεζες, αλλά μια στρατηγική νίκη του λαού του Εκουαδόρ έναντι των πιστωτών.

Απεχθές χρέος α λα ελληνικά: 12 παραδείγματα

Στην Ελλάδα η παροικιόδης και χρόνια διαφθορά του αστικού πολιτικού συστήματος (που δεν αποτελεί φυσικά εξαίρεση των όσων συμβαίνουν στον υπόλοιπο καπιταλιστικό κόσμο) διευκολύνει τα μέγιστα για να ξεκινήσει η διαδικασία λογιστικού ελέγχου του δημόσιου χρέους προς δύο κατευθύνσεις. Ζητούμενο θα είναι όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος του να κηρυχθεί απεχθές, παράνομο ή μη νομιμοποιημένο.

Η πρώτη κατεύθυνση θα αφορά το ίδιο το δημόσιο χρέος και τα συστατικά του στοιχεία. Μέχρι σήμερα ελάχιστα είναι γνωστά, που κι αυτά αφορούν συνολικά «εξωτερικά» του γνωρίσματα. Για παράδειγμα σε ό,τι αφορά τη σύνθεσή του, στις 31 Οκτώβρη 2010 το 79,1% απαρτιζόταν από ομόλογα, το 8,2% από κοινοπρακτικά δάνεια, το 8% προερχόταν από τον λεγόμενο Μηχανισμό Στήριξης, το 2,8% από έντοκα γραμμάτια και το 1,9% από δάνεια της Τράπεζας Ελλάδας (Υπουργείο Οικονομικών 2010). Σε ό,τι αφορά τη φυσική του διάρκεια το 45% είναι μακροπρόθεσμο (άνω των 5 ετών), το 44,5% μεσοπρόθεσμο (1 έως 5 έτη) και το 10,5% βραχυπρόθεσμο (μέχρι 1 έτος). Από κει και πέρα τίθενται μια σειρά ερωτήματα:

Πρώτον, υπό ποιους όρους έγινε η έκδοση κάθε ομολογιακού δανείου, ποια ήταν η αμοιβή των τραπεζών που συμμετείχαν, με ποια κριτήρια επιλέχθηκαν αυτές και οι αγορές στις οποίες απευθύνθηκαν.

Δεύτερον, κατά πόσο το επιτόκιο διάθεσης ήταν συμβατό με τους όρους της αγοράς και τα επίπεδα της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Κραυγαλέα περίπτωση παρανομίας και όχι απλώς απεχθούς χρέους συνιστά το επιτόκιο με το οποίο δανειστήκαμε από ΔΝΤ – ΕΕ, άνω του 5%, τη στιγμή που η Γερμανία και άλλες χώρες που συμμετέχουν στο μηχανισμό προμηθεύονται χρήμα με 2%!

Τρίτον, η άξια δικαστικής διερεύνησης υπόθεση με τα swaps του 2001 στα οποία συμμετείχε η Goldman Sachs μετατρέποντας δάνεια του ελληνικού δημοσίου από γιεν σε ευρώ έτσι ώστε να διευκολυνθεί η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη – και μάλιστα σε γνώση της ΕΚΤ, όπως αποκαλύφθηκε από την επίμονη άρνησή της να ρίξει φως στην υπόθεση, μετά τη μήνυση του πρακτορείου Bloomberg – βεβαιώνει τις σκοτεινές και ύποπτες διαδρομές του χρήματος πίσω από τους γενικούς πίνακες.

Τέταρτον, εγγυημένα δάνεια των ΔΕΚΟ και άλλων φορέων που κατέπεσαν και αναλήφθηκαν από το Δημόσιο κατά πόσο εξυπηρετούσαν πραγματικές ανάγκες και συνάφθηκαν με διαφανείς όρους.

Πέμπτον, οι όροι διαπραγμάτευσης και εκκαθάρισης στη δευτερογενή αγορά, καθώς προσδιορίζουν αυτόματα τον όγκο αγορών και πωλήσεων, επιδρούν άμεσα στην τιμή των ομολόγων. Έτσι, η απόφαση της Τράπεζας της Ελλάδας, του θεματοφύλακα της πιο σκληρής νεοφιλελεύθερης πολιτικής, τον Οκτώβρη του 2010 να αυξήσει το χρονικό περιθώριο εκκαθαρίσεων από 3 μέρες σε 10, ανεξαρτήτως των προθέσεων της, διευκόλυνε την υποτιμητική κερδοσκοπία σε βάρος των ομολόγων οδηγώντας σε παροξυσμό την κρίση χρέους.

Έκτον, πλήθος άλλων τεχνικών λεπτομερειών όπως ο ανατοκισμός και οι όροι που αυτός επιβλήθηκε ή η αναγνώριση παλιών δανείων του ελληνικού δημοσίου μπορούν να αποτελέσουν πεδία διερεύνησης για τον λογιστικό έλεγχο.

Η δεύτερη κατεύθυνση στην οποία θα στραφεί ο λογιστικός έλεγχος θα αφορά τα πεπραγμένα του ελληνικού δημοσίου, κάθε είδους δόσοληψίες του.

Πρώτα απ' όλα οι ιδιωτικοποιήσεις. Από τις πιο «ήπιες» της δεκαετίας του 1990 μέχρι τις πιο βάρβαρες και σκανδαλώδεις των τελευταίων ετών, όλες πρέπει να διερευνηθούν για να τεκμηριωθεί με στοιχεία το έγκλημα που διαπράχθηκε σε βάρος της δημόσιας περιουσίας και των χρημάτων των φορολογουμένων.

Δεύτερον, να διερευνηθούν οι προμήθειες πολεμικού υλικού. Στο επίκεντρο δεν θα βρεθούν μόνο περιπτώσεις όπως του υποβρυχίου «Παπανικολής» αλλά και η σκοπιμότητα τους. Ενδεικτικά, το ελληνικό δημόσιο δεν πρέπει να επιβαρυνθεί ούτε ένα ευρώ από δαπάνες που έγιναν προς όφελος των ιμπεριαλιστικών, επεκτατικών σχεδίων. Να τα πληρώσουν Αμερικανοί και Γερμανοί.

Τρίτον, να εξεταστούν οι Ολυμπιακοί Αγώνες και όλο το πλέγμα των δραστηριοτήτων που άνηψε στη σκιά του. Για παράδειγμα, δεν είναι μόνο το χαφιεδοσύστημα C4I ή οι γέφυρες του Καλιατρούβα που αποτελούν ακραίο παράδειγμα διακομματικής διαφθοράς. Είναι, μεταξύ άλλων, και οι χορηγίες των ΔΕΚΟ που θέλοντας και μη επιβαρύνθηκαν για να μειωθεί το κόστος εκτέλεσης των αγώνων.

Τέταρτον, να εξετασθούν ξανά οι παραγραφές χρεών της εφορίας, των ασφαλιστικών ταμείων και άλλων δημόσιων υπηρεσιών προς ιδιώτες. Η απροθυμία του υπουργού Οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου να αποκαλύψει στη Βουλή τα ονόματα των φορολογουμένων που θα ευνοούνταν από την παραγραφή των 24 δισ. ευρώ την οποία επιχείρησε να επιβάλλει στις 14 Δεκέμβρη με τροπολογία (ποσό που ισούται με το 50% σχεδόν των φορολογικών εσόδων του 2011) δείχνει τις τεράστιες δυνατότητες της κυβέρνησης να διαγράφει χρέη του κεφαλαίου, ευνοώντας διαπλεκόμενους επιχειρηματίες.

Πέμπτον, να ελεγχθεί κάθε λογής προμήθεια και ανάθεση έργου μεγάλης αξίας από δημόσιες υπηρεσίες. Νοσοκομεία, δήμοι, νομαρχίες και κρίσιμα υπουργεία όπως το πρώην Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και νυν Υποδομών ή το Οικονομίας να ανοίξουν τα βιβλία τους στον δημόσιο έλεγχο αποδεικνύοντας ότι κάθε ευρώ του ελληνικού λαού αξιοποιήθηκε με τρόπο διαφανή⁸.

Έκτο, η διεκδίκηση των γερμανικών επανορθώσεων που σύμφωνα με διασταυρωμένες επιστημονικές μελέτες ξεπερνούν τα 162 δισ. ευρώ. Σκάνδαλο τεραστίου μεγέθους αποτελεί η απροθυμία της γερμανικών κυβερνήσεων να πληρώσουν και η αδιαφορία των ελληνικών να διεκδικήσουν δάνειο της Γερμανίας που ανέρχεται σε 3,5 δισ. δολ. αγοραστικής αξίας του 1938 και σημερινής αξίας άνευ τόκων 54 δισ. δολ. το οποίο το εγγράφει κανονικά κάθε χρόνο η Τράπεζα της Ελλάδας και είναι μάλιστα διεθνώς αναγνωρισμένο.

Συμπερασματικά, το τελευταίο αυτό σκέλος που θα λειτουργεί συμπληρωματικά στην πάλη των εργαζομένων σε κρίσιμα μέτωπα π.χ. ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις και για την αύξηση της φορολογίας του κεφαλαίου θα προσδώσει στη διαδικασία του λογιστικού ελέγχου την απαραίτητη κοινωνική διάσταση και αγωνιστικό βάθος. Έτσι, ο λογιστικός έλεγχος θα έχει τη δική του συμβολή στην πάλη για την από-

κρουση και την ανατροπή της επίθεσης του κεφαλαίου που υλοποιείται με το Μνημόνιο ΔΝΤ – ΕΕ και με πρωταγωνιστές την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ του Γ. Παπανδρέου, την πιο αντιλαϊκή κυβέρνηση των τελευταίων δεκαετιών στην Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- AAJ, AT TA, CADTM *et al.* (2006), *Let's Launch an Enquiry into the Debt. A Manual on How to Organize Audits on Third World Debts.*
- Adams, P. (2004), "Iraq's odious debt", *Policy Analysis*, Cato Institute.
- Eaton, J./M. Gersovitz (1981), "Debt with potential repudiation: theoretical and empirical analysis", *Review of Economic Studies* 48 (2): 289-309.
- Feilchenfeld, E. (1931), *Public Debts and State Succession*, MacMillan, New York.
- Internal auditing commission for public credit of Ecuador, attached to the Ministry of Economy and Finances* (2008). Final report of the integral auditing of the Ecuadorian debt, executive summary. http://www.jubileeusa.org/fileadmin/user_upload/Ecuador/Internal_Auditing_Commission_for_Public_Credit_of_Ecuador_Commission.pdf
- Kremer M./S. Jayachandran (2002), *Odius debt.*
- Krugman, P./M. Obstfeld (1995), *Διεθνής οικονομική, θεωρία και πολιτική*, 2 τόμοι, Κριτική, Αθήνα.
- Λαπαβίτσας, Κ. κ.ά. (2010), *Η Ευρωζώνη ανάμεσα στη λιτότητα και την αθέτηση πληρωμών*, Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Μελάς Κ./Ν. Μπινιάρης (2010), *Δημόσιο χρέος: αθέτηση πληρωμών, αναδιάρθρωση ή τι άλλο;* http://www.monthlyreview.gr/antilogos/greek/periodiko/arxeio/article_fullstory_html?obj_path=do crep/docs/arthra/MR69_Melas_MpiniarisFS/gr/html/index
- Monbiot, G. (2010), *UK's Odius Debt*, <http://www.monbiot.com/archives/2010/11/22/the-uks-odious-debts/>
- Μπελογιάννης, Ν. (2010), *Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα*, Άγρια, Αθήνα.
- Reinhart, C./K. Rogoff (2009), *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, New Jersey.
- Sack, N. A. (1927), *Les effets de transformations des États sur leurs dettes publiques et autres obligations financières.*
- Toussaint, E./D. Millet (2010), *Debt, the IMF, and the World Bank: Sixty Questions, Sixty Answers*, Monthly Review Press, New York.
- Υπουργείο Οικονομικών (2010), *Εισηγητική έκθεση προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2011*, σ. 165-166.

Σημειώσεις

1. Η σημασία της μείωσης των φορολογικών συντελεστών στη στρατηγική του κράτους για τη στήριξη του κεφαλαίου επιβεβαιώθηκε και με αφορμή την υπαγωγή της Ιρλανδίας στο μηχανισμό E.E. – ΔΝΤ, όταν επιβλήθηκαν τα πιο αυστηρά μέτρα για την αύξηση των δημοσίων εσόδων, αλλά κανένα πολιτικό κέντρο (ούτε οι Βρυξέλλες, ούτε το Βερολίνο, παρά τις κριτικές που διατυπώθηκαν) δεν τόλμησε να αυξήσει το συντελεστή φορολόγησης των Α.Ε. που βρίσκεται στο 12,5% κι είναι ο χαμηλότερος της Ευρωζώνης.

2. «Είπαμε στους Αιθίοπες ότι πρέπει να διαπραγματευτείτε με τη Ρωσία», δήλωνε στέλεχος του ΔΝΤ σε άρθρο της εφημερίδας *Wall Street Journal* στις 14 Απρίλη 2003 με τίτλο «U.S. invites coalition partners into Iraq talks».

3. Ο Κέννεθ Ρογκόφ πολύ συχνά τοποθετείται για την κρίση χρέους της Ευρωζώνης δηλώνοντας κάθε φορά ότι η αναδιάρθρωση του χρέους όπως η Ελλάδα είναι θέμα χρόνου. Ανέφερε για παράδειγμα στο γερμανικό περιοδικό *Der Spiegel* στις 8 Οκτώβρη: «Μια ελληνική χρεοκοπία είναι αναπόφευκτη. Υπάρχει πιθανότητα 95% να χρεοκοπήσει και η Ισπανία. Η Ουγγαρία είναι στην κόψη του ξυραφιού. Τα πράγματα θα πάνε πολύ χειρότερα στην Ανατολική Ευρώπη».

4. Ξεχωρίζει μεταξύ των άπειρων περιπτώσεων που ήρθαν στην επιφάνεια την ταραγμένη διετία 2008-2010 η περίπτωση κορυφαίου στελέχους της Λήμαν Μπράδερς που ανέλαβε στη συνέχεια, ως επιβράβευση πιθανώς της επιτυχίας του, διευθύνων σύμβουλος στο Χρηματιστήριο του Λονδίνου. Οδηγώντας μάλιστα το θρόνος και την υποκρισία σε νέα ύψη, δεν δίσταζε από τη νέα του θέση να εξαπολύει μύδρους κατά των Γάλλων εργαζομένων ζητώντας να μειωθούν οι παροχές τους για να περιοριστεί το δημοσιονομικό έλλειμμα!

5. Είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό πως από τις μετέπειτα εκδόσεις του συγκεκριμένου βιβλίου (π.χ. από την έκδοση του 2003) λείπει παντελώς η σχετική αναφορά των συγγραφέων που, αν δεν νομιμοποιεί μετά βεβαιότητας, θέτει σε ένα ορθολογικό πλαίσιο τις αθετήσεις πληρωμών καθώς τις εξετάζει υπό το πρίσμα των τόσο συνηθισμένων στην οικονομική θεωρία αναλύσεων κόστους - ωφέλειας. Προφανώς όταν πρέπει να πληρώνει το κράτος όλες οι απαιτήσεις είναι νόμιμες και πληρωτέες.

6. Λογιστικός έλεγχος του δημόσιου χρέους με πρωτοβουλία του κινήματος έχει ξεκινήσει και σε άλλες χώρες όπως οι Φιλιππίνες, το Περού, η Παραγουάη και η Βραζιλία (όπου η τεκμηρίωση των ευρημάτων είναι πραγματικά αξιοθαύμαστη), χωρίς ωστόσο η προσπάθεια να έχει ευδοθεί με την παραγραφή μέρους του χρέους.

7. Σε ανάλογη συνταγματική αναθεώρηση προχώρησε και ο πρόεδρος Έβο Μοράλες της Βολιβίας τον Δεκέμβριο του 2007 ενσωματώνοντας στον καταστατικό χάρτη τέσσερα άρθρα (322, 324, 325, 330) που ορίζουν με αυστηρότητα τους όρους υπό τους οποίους επιτρέπεται να δανείζεται το κράτος.

8. Ενδεικτικό στοιχείο για τη δυναμική που διαθέτει το αίτημα της διαφάνειας στα δημόσια οικονομικά και χαρακτηρισμού του δημόσιου χρέους ως απεχθούς, ώστε να μην πληρωθεί, είναι και πρόσφατο άρθρο του μαχητικού Βρετανού δημοσιογράφου που χαρακτηρίζει ως απεχθές χρέος τα χρήματα του βρετανικού προϋπολογισμού που κατευθύνονται σε συγχρηματοδοτούμενα έργα! (George Monbiot 2010).

Ζωφς Γχορς, Οι ςτυλοβάτες της κοινωνίας, 1926.